

безпілотників «Чорний рій» першої бригади Тероборони. Його псевдонім є символом внутрішньої стійкості та самоконтролю, а його образ перегукується з ідеями Марка Аврелія про силу духу та витримку перед обличчям труднощів.

Досвід Марка Аврелія і досвід українців у війні демонструють подібні виклики: кризу, втрати, невизначеність, необхідність солідарності, внутрішню дисципліну та обов'язок перед собою й суспільством. Вони не пропонують буквально наслідування дій стародавнього правителя, а слугують парадигмою психологічної витривалості, відповідальності та солідарності, що сьогодні особливо актуально для українців.

Література

1. Массімо П., Лопес Г. Нові стоїки. 52 уроки для наповненого життя / пер. з англ. Д. Кушнір, Н. Яцюк. Київ: Лабораторія, 2022. 336с.
2. Бистрицький Є. Війна, політика і онтологія культури. *Круглий стіл часопису "Філософська думка"*. *Філософська думка*. 2023. №3. С.5-6; 11-24; 46-48.

Левдер Андрій Іванович,

кандидат педагогічних наук, доцент,

*доцент кафедри історії, теорії держави і права та філософії ПВНЗ
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка
Степана Дем'янчука», м. Рівне*

НАОЧНЕ НАВЧАННЯ ЯК ЗАСІБ АКТИВІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ ТА НАЦІОНАЛЬНО- ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ

Наочним називається таке навчання, при якому уявлення та поняття формуються в учнів на основі безпосереднього сприйняття досліджуваних явищ або за допомогою їх зображень. Починаючи з ранньої стадії свідомості і до вищої, поняття і абстрактні положення

осмислюються легше, якщо вони підкріплюються конкретними фактами і образами. Застосовуючи наочність, активізується вихідна ступінь пізнання [10, с. 175]. Тому потрібно розглянути вплив наочності на пізнання.

Наочність – це властивість, що виражає ступінь доступності і зрозумілості психічних образів об'єктів пізнання, для пізнає суб'єкта; один з принципів навчання [10, с. 127]. У процесі створення образу сприйняття об'єкта поряд з відчуттям беруть участь пам'ять і мислення. Образ сприйманого об'єкта є наочним тільки тоді, коли людина аналізує й осмислює об'єкт, співвідносить його з вже наявними у нього знаннями.

Наочний образ виникає не сам по собі, а в результаті активної пізнавальної діяльності людини. Образи уявлення істотно відрізняються від образів сприйняття. За змістом вони багатші образів сприйняття, але у різних людей вони різні за виразності, яскравості, стійкості, повноті. Ступінь наочних образів уявлення може бути різною залежно від індивідуальних особливостей людини, від рівня розвитку його пізнавальних здібностей, від його знань, а також від ступеня наочних вихідних образів сприйняття.

Існують також образи уяви – образи таких об'єктів, які людина ніколи безпосередньо не сприймав. Однак вони складені, сконструйовані із знайомих і зрозумілих йому елементів образів сприйняття і уявлення. Завдяки образам уяви людина здатна спочатку уявити собі продукт своєї праці, і лише потім приступити до його створення, представити різні варіанти своїх дій.

Чуттєве пізнання дає людині первинну інформацію про об'єкти у вигляді їх наочних уявлень. Мислення переробляє ці уявлення, виділяє істотні властивості і відносини між різними об'єктами і тим самим допомагає створювати більш узагальнені, більш глибокі за змістом психічні образи пізнаваних об'єктів [3, с. 8].

Значення наочності у викладанні історії не обмежується сферою чуттєвого споглядання і формування конкретних уявлень. Використання коштів наочності полегшує пізнання складних історичних понять [1, с. 144].

Наочність як принцип навчання був вперше сформульований Я.А. Коменським, а в подальшому розвинений І.Г. Песталоцці, К.Д. Ушинским та іншими педагогами [9, с. 64]. Учитель може використовувати різні засоби наочності: реальні об'єкти, їх зображення, моделі досліджуваних об'єктів і явищ. Знання форм поєднання слова і засобів наочності, їх варіантів і порівняльної ефективності дає можливість вчителю творчо застосовувати засоби наочності згідно поставленої дидактичної задачі, особливостям навчального матеріалу і конкретних умов навчання [10, с. 185].

Наочність у навчанні сприяє тому, що у школярів, завдяки сприйняттю предметів і процесів навколишнього світу, формуються уявлення, правильно відображають об'єктивну дійсність, і разом з тим сприймаються явища аналізуються і узагальнюються у зв'язку з навчальними завданнями.

К. Д. Ушинський зазначав, що сприйняття матеріалу на слух – справа важка, яка потребує від учнів зосередженої уваги і вольових зусиль. При невмілому веденні уроку учні можуть лише зовні «бути присутнім на заняттях», а внутрішньо - думати про своє або ж зовсім залишатися без «думки в голові» [7, с. 10].

Використання наочних засобів не тільки для створення у школярів образних уявлень, а й для формування понять, для розуміння абстрактних зв'язків і залежностей - одне з найважливіших положень дидактики.

Відчуття і поняття – різні ступені єдиного процесу пізнання. Ще Я.А. Коменський висунув «золоте правило»: «все, що ... можна, надавати для сприйняття почуттів ...» [4, с. 380]. Вимога, щоб знання черпалися учнями, насамперед, із власних спостережень, зіграло велику роль у боротьбі з догматичним, схоластичним навчанням. Однак обмеженість сенсуалістичної філософії, на яку спирався Коменський, не дозволила йому розкрити принцип наочності навчання з необхідною повнотою і різнобічністю.

Принцип наочності був значно збагачений в працях Г. Песталоцці: «Усяке навчання має ґрунтуватися на спостереженні та досвіді і підніматися до висновків і узагальнень». У результаті

спостережень дитина отримує зорові, слухові та інші відчуття, які пробуджують у ньому думки і потреба говорити. Навчання сприяє накопиченню учнем на основі його чуттєвого досвіду запасу знань і розвиває його розумові здібності. Необхідно «інтенсивно підвищувати сили розуму, а не тільки екстенсивно збагачуватися уявленнями» [10, с. 176].

Без застосування наочності, в широкому сенсі цього слова, не можна домогтися правильних уявлень про навколишній, розвивати мислення і мова. Відстоюючи необхідність наочності в навчанні, Песталоцці вважав, що органи чуття самі по собі доставляють нам безладні відомості про навколишній світ. Навчання має знищити безладність в спостереженнях, розмежувати предмети, а однорідні і близькі знову з'єднати, тобто сформувані в учнів поняття [10, с. 192].

У педагогічній системі К. Д. Ушинського використання наочності в навчанні органічно пов'язане з викладанням рідної мови. Ушинський вважав, що кращим засобом домогтися самостійності дітей в процесі розвитку дару слова служить наочність. Необхідно, щоб предмет безпосередньо сприймався дитиною і щоб під керівництвом вчителя «... відчуття дитяти перетворювалися на поняття, з понять складалася думка, і думка висловлювала у слово» [8, с. 56].

У сучасній дидактиці поняття наочності відноситься до різних видів сприйняття (зоровим, слуховим, дотикальним та ін.). Жоден з видів наочних посібників не володіє абсолютними перевагами перед іншим. При вивченні природи, наприклад, найбільше значення мають натуральні об'єкти і зображення, близькі до природи, а на уроках граматики – умовні зображення відносин між словами за допомогою стрілок, дуг, за допомогою виділення частин слова різними кольорами і т. п. Нерідко виникає необхідність використовувати різні види наочних засобів при ознайомленні з одними і тими ж питаннями. Наприклад, в курсі історії доцільно розглядати предмети, що збереглися від досліджуваної епохи, макети і картини, що зображують відповідні явища, історичні карти, дивитися кінофільми і т. д.

Дуже важливо використовувати наочні засоби цілеспрямовано, не захащувати уроки великою кількістю наочних посібників, т. К. Це заважає учням зосередитися і обдумати найбільш суттєві питання. Таке застосування наочності в навчанні не приносить користі, а швидше шкодить і засвоєнню знань, і розвитку школярів [8, с. 95]. Коли в учнів є необхідні образні уявлення, слід використовувати їх для формування понять, для розвитку абстрактного мислення. Це правило відноситься не тільки до середніх і старших, але і до початкових класів.

У практиці навчання застосування наочних засобів поєднується зі словом вчителя. Способи поєднання слова і засобів наочності, при всьому їх різноманітті, становлять кілька основних форм. Одна з них характеризується тим, що при посередництві слова вчитель керує спостереженням, яке ведуть учні, а знання про зовнішній вигляд об'єкта, про його будову, про що протікають процесах школярі отримують з спостережуваних об'єктів. Знання вчителем форм поєднання слова і засобів наочності, їх варіантів і порівняльної ефективності дає можливість творчо застосовувати наочні засоби згідно поставленої дидактичної задачі, особливостям навчального матеріалу та іншим конкретних умов [6, с. 948].

Виходячи з вищесказаного можна з упевненістю зазначити, що використання наочних засобів навчання дає набагато більш високий результат, ніж проведення звичайного, «стандартного» уроку за аналогічною темі. Використання наочності, дозволяє школярам сприймати інформацію, яку подають не тільки в аудіоальному, а й у візуальному форматі, що в рази збільшує методичну значимість проведеного уроку.

Література

1. Вагін А.А. Методика викладання історії в середньому шкільництві. М.: Просвещение, 1968. 240 с.
2. Дмитренко К. А., Коновалова М. В., Семиволос О. П., Бекетова С. В. Звичайні форми роботи – новий підхід: розвиваємо ключові компетентності: метод. посіб. Х.: ВГ «Основа», 2018. 119 с.

3. Зязюн. І. А. Освітні технології у вимірах педагогічної рефлексії. *Світло*. 1996. № 1. С. 4–9.
4. Коменський Я.А. Вибрані педагогічні твори. Т. 2 - М., 1982. С. 470.
5. Пометун О. І., Фрейман Г. О. Методика навчання історії в школі. Київ: Генеза, 2005. 328 с.
6. Старжець В. І., Левдер А. І. Сучасні підходи до формування громадянської компетентності учнів на уроках історії України в 10–11 класах. *Вісник науки та освіти (Серія «Педагогіка»)*. 2024. № 6(24). С. 944–956. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2024-6\(24\)-944-956](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2024-6(24)-944-956)
7. Сухомлинська О. В. Громадянське виховання і сучасна освіта: від здобутого до нових акцентів і наголосів. *Педагогіка і психологія*. 2015. № 2. С. 5-14.
8. Ушинський К.Д. Зібрання творів. Т.6 - М.-Л.: АПН, 1950. С. 420.
9. Ушинський К.Д. Зібрання творів. Т.8 - М.-Л.: АПН, 1950. С. 450.
10. Ушинський К.Д. Зібрання творів. Т. 10 - М.-Л.: АПН, 1950. С. 390.

Макогончук Наталія Віталіївна,

кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри психології, педагогіки та соціально-економічних дисциплін Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький

Волощук Таїсія Юріївна,

здобувачка 1-го курсу першого (бакалаврського) рівня вищої освіти факультету забезпечення оперативно-службової діяльності Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький

**ДИСКУРС ПРО ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО: ВИКЛИКИ
ВІЙНИ РОСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ В XXI СТ.**